

УДК 323.1:351.862.4(477)

Юрій Куц,

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та державної служби,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,

koots.yuriy@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0002-8629-012X;

Галина Куц,

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри політології, соціології та культурології,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,

kuts.niss@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0002-7263-1958,

DOI 10.29038/2524-2679-2025-03-323-338

МОВНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ПОЛІТИКО-НОРМАТИВНИЙ ВИМІР

У статті розглянуто мовну безпеку України в політико-нормативному контексті. Зокрема, сфокусовано увагу на важливості проблематики мовної безпеки України в умовах протистояння українського суспільства російській збройній агресії. Розглянуто низку нормативно-правових документів, у яких висвітлено мовну політику України.

Констатовано, що вся новітня історія України позначена постійними спробами знецінення української мови (як державної) з боку проросійських політичних сил. У русифікації України цими силами використано навіть «Європейську хартію регіональних мов або мов меншин», назву якої неправильно перекладено. В автентичній назві Хартії вживається термін «регіональних або міноритарних мов», а не «регіональних мов або мов меншин».

Акцентовано увагу на домінантному статусі мовної проблематики у війні росії проти України. Якщо мовне середовище захищене державою недостатньо, то загрози національним інтересам можуть виникнути саме в цьому середовищі. Державна мова за умов існування різних етнічних спільнот у країні стає детермінантою їх об'єднання в єдину націю, особливо в умовах збройної агресії.

Здійснено порівняльний аналіз положень щодо мовної проблематики чотирьох «Стратегій національної безпеки України» (2007, 2012, 2015, 2020 рр.).

Констатовано, що в серпні 2025 р. внесено важливі зміни до Закону України «Про національну безпеку України», які стосуються захисту державної мови. Означені зміни внесено завдяки прийнятому Верховною Радою України Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу». Загалом, унесення змін до Закону України «Про національну безпеку України», які стосуються захисту державної мови, – важливий крок для формування науково-понятійного та методологічного каркасу теорії мовної безпеки України.

Ключові слова: мовна безпека, мовна політика, Україна, національна безпека, російська збройна агресія, держава, публічне управління, політичне маніпулювання.

Yurii Kuts,

V. N. Karazin Kharkiv National University,
ORCID ID: 0000-0002-8629-012X;

Halyna Kuts,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
ORCID ID: 0000-0002-7263-1958

LANGUAGE SECURITY OF UKRAINE: POLITICAL-NORMATIVE DIMENSION

The article examines Ukraine's language security in the political and regulatory context. In particular, attention is focused on the importance of the issue of Ukraine's language security under the conditions of Ukrainian society's resistance to Russian armed aggression. A number of regulatory and legal documents highlighting Ukraine's language policy are reviewed.

It is stated that the recent history of Ukraine is marked by constant attempts by pro-Russian political forces to undermine the status of the Ukrainian language as the state language. These forces have even used the «European Charter for Regional or Minority Languages», which was mistranslated. The authentic name of the Charter uses the term «regional or minority languages», not «regional languages or minority languages».

The dominant status of language issues in Russia's war against Ukraine is highlighted. If the state does not adequately protect the language environ-

ment, threats to national interests can arise within this environment. The state language, in the presence of various ethnic communities in the country, becomes a determinant for uniting them into a single nation, especially amid armed aggression.

To conceptualise the notion of «language security», a comparative analysis of the language-related provisions in four «National Security Strategies of Ukraine» (2007, 2012, 2015, 2020).

It is stated that in August 2025 important amendments were made to the Law of Ukraine «On the National Security of Ukraine», which concern the protection of the state language. These amendments were introduced thanks to the adoption by the Verkhovna Rada of Ukraine of the Law of Ukraine «On the Fundamentals of the State Policy of National Memory of the Ukrainian People». Overall, the introduction of amendments to the Law of Ukraine «On the National Security of Ukraine» regarding the protection of the state language is an important step toward forming the scientific-conceptual and methodological framework of the theory of Ukraine's language security.

Key words: language security, language policy, Ukraine, national security, Russian aggression, state, public administration, political manipulation.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Етнонаціональні процеси здійснюють вагомий вплив на сучасний розвиток українського суспільства, яке з 2014 р. здійснює активний опір російській збройній агресії. Трансформаційні та модернізаційні перетворення в політичному процесі України, війна з російською федерацією детермінують різнобічні зміни в суспільних відносинах (компонентом яких є національні відносини). Означена ситуація потребує формування нових підходів щодо формування державної етнонаціональної політики, зокрема в політологічному та публічно-управлінському дискурсах. Водночас постає необхідність осмислення й обґрунтування низки етнополітичних стратегій, які б сприяли розробці ефективних управлінських рішень, зокрема у сфері мовної проблематики.

В умовах російсько-української війни проблемне поле мовної політики актуалізується з огляду на необхідність розробки стратегій стабілізації у воюючому суспільстві. Відповідно, проблематика мовної безпеки України потребує нагального наукового осмислення в політико-нормативному контексті, зокрема з огляду на протистояння українського суспільства російській збройній агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «мовна безпека» не набуло широкого розповсюдження у сфері соціальних наук. Цей термін використовується доволі фрагментарно як в англomовному, так і в українському наукових дискурсах. Досить часто термін мовної безпеки використовується у сфері програмування, наприклад для аналізу мов програмування.

Водночас в англomовному науковому дискурсі існують приклади використання терміна «мовна безпека» (language security) у сфері соціальних та гуманітарних наук для означення проблем, що виникають у спільнот, які потерпають від мовної незахищеності й дискримінації за мовною ознакою. Адже мова може стати фактором конфліктів і воєн [23, р. 2].

На думку А. Ягелло-Тондера, системи безпеки в невійськовому вимірі, безумовно, повинні охоплювати питання мовної безпеки на багатьох рівнях [21, р. 20]. Автор зазначає, що мовну безпеку треба сприймати як невід'ємну частину національної безпеки. Тобто до статусу мовної безпеки потрібно ставитися так само, як до статусу інформаційної безпеки чи культурної безпеки, які вже включені до національної безпеки.

Поняття мовної безпеки майже не трапляється в українському науковому дискурсі. На думку, О. Бересток, мовна безпека пов'язана насамперед зі збереженням національної ідентичності [20]. Зазначається, що в умовах військової агресії та економічної кризи потрібно приділяти особливу увагу національній мові.

В окремих працях аналізують мовну проблематику в контексті національної безпеки. Наприклад, В. Демченко розглядає українську мову як чинник державної безпеки [1].

Дослідниця Ю. Макарець аналізує мовний вимір національної безпеки України. Вона слушно зазначила, що вельми важливою для становлення молодій незалежній держави є єдина державна мова, оскільки вона «стає одним з інструментів захисту від можливих посягань на її національні інтереси» [7, с. 40].

У 2025 р. опубліковано статтю українських науковців Г. Куц, В. Золотарьова, Ю. Куца, О. Сергєєвої та І. Пересипкіної, де здійснено спробу ввести в науковий політологічний дискурс категорію «мовна безпека України» й запропоновано дефініцію мовної безпеки [22].

Однак дослідження мовної безпеки України доволі фрагментарні та спорадичні, зокрема з огляду на актуалізацію означеної проблематики в умовах протидії українського суспільства російській агресії.

Мета статті – виявлення політико-нормативних засад для концептуалізації категорії мовної безпеки України.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті 10 Конституції України, яку прийнято у 1996 р., чітко визначено, що українська мова є державною мовою в Україні [5].

Утім, небезпідставно поширеною є думка, що незахищений стан української мови стає одним із головних чинників у загрозах національній безпеці України. Задля подальшого зміцнення стабільності поліетнічного суспільства потрібно приділяти посилену увагу з боку державних управлінських структур стосовно проблематики мовної політики.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 14 липня 2021 р. наголошує, що у зв'язку з військовою агресією з боку російської федерації й використанням нею «мовного питання» як одного з інструментів своєї геополітичної експансії «загроза українській мові рівносильна загрозі національній безпеці України, існуванню української нації та її держави» [14]. Українській нації за умови відсутності повноцінного функціонування української мови в усіх суспільних сферах публічного життя й на всій території України загрожує втрата статусу титульної нації та державотворчої нації. Такі загрози можуть детермінувати зникнення Української держави.

У березні 2024 р. прийнято Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку й функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року». Метою цієї Програми стало «забезпечення додержання конституційних гарантій і створення умов для всебічного розвитку й функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [2]. Зазначається, що широке застосування української мови стає засобом зміцнення державної єдності.

У Програмі визначено низку завдань, які треба реалізувати для втілення ефективної мовної політики. Зокрема, [2] зміцнення державного статусу української мови, розробка дієвого механізму для її захисту, розвитку та популяризації; забезпечення дотримання посадовими й службовими особами різних публічних органів влади (державної влади, органів місцевого самоврядування), іншими посадовими та службовими особами вимог Закону України «Про забезпечення функціонування

української мови як державної» [8] у питанні обов'язкового використання державної мови під час виконання посадових обов'язків й ін.

Загалом, потрібно вживати дієвих заходів у питанні захисту та розвитку української мови як державної.

Уся новітня історія України позначена постійними спробами знецінення української мови (як державної) з боку проросійських політичних сил. Періодично цими політичними силами просувалась ідея русифікації політичного й соціокультурного простору України.

У русифікації України проросійськими політичними силами використано навіть «Європейську хартію регіональних мов або мов меншин», яку ратифіковано Законом України у 2003 р. [4]. Назва Хартії була некоректно перекладена, що постійно призводило до політичних маніпуляцій на мовному ґрунті. В автентичній назві Хартії вживається термін «регіональних або міноритарних мов», а не «регіональних мов або мов меншин». Тобто в офіційному перекладі наявна прикра помилка, оскільки для перекладу використовувався російський варіант Хартії, а не оригінальний документ. У назві англomовного варіанта Хартії застосовується така термінологія: «regional or minority languages». Аналогічна термінологія використовується й у франкомовному варіанті назви Хартії – «langues regionales ou minoritaires».

Така помилка перекладу детермінувала тривале спотворення в розумінні мовної політики в Україні, оскільки стало вважатися, що Хартія покликана захищати мови національних меншин. Відповідно, цією помилково перекладеною Хартією понад два десятки років прикривалися проросійські політики в Україні, вимагаючи широких мовних прав саме для російської національної меншини. Хоча насправді Хартія покликана захищати міноритарні мови, тобто мови, які є загроженими, які можуть зникнути. Тобто справжня суть Хартії полягає в збереженні мовно-культурного розмаїття.

Ще у 2021 р. Конституційним Судом України прийнято рішення щодо усунення неоднозначного тлумачення Хартії. Конституційний Суд рекомендував інститутам влади, зокрема Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України «установити однозначність у питанні офіційного перекладу Хартії українською мовою, а також учинити інші дії, що їх потребує належне виконання Україною зобов'язань, узятих за Хартією як міжнародним договором» [14].

Урешті, у грудні 2024 р. Кабінетом Міністрів України внесено до парламенту відповідний проєкт Закону, згідно з якими назва Хартії приводиться у відповідність до автентичного документа – «Європейської хартії регіональних або міноритарних мов» [13].

Також у Хартії визначено перелік мов, які потребують особливої підтримки й захисту. Через помилковий переклад назви Хартії у перелік цих мов включено російську мову, яка є мовою національної меншини, але не є міноритарною мовою. Наразі в законопроекті оновлено перелік мов і вилучено з нього російську [13]. Утім, цей законопроект станом на 17.07.2025 р. відкликаний.

Таке політичне маніпулювання актуалізує проблематику мовної безпеки, оскільки за умови незахищеності державної мови мовне середовище спроможне продукувати загрози національній безпеці України.

Мовна безпека України, на думку українських науковців Г. Куц, В. Золотарьова, Ю. Куца, О. Сергєєвої та І. Пересипкіної, – це «складова частина національної безпеки України, стан захищеності державної мови, забезпечення її розвитку й функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України, посилення її ролі в українському суспільстві як засобу зміцнення державної єдності та демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави, за яких належним чином забезпечуються мовні права і свободи людини, її мовні потреби, мовна самобутність та унікальність, а також система заходів щодо забезпечення вільного розвитку, використання й захисту мов національних меншин та сприяння вивченню мов міжнародного спілкування» [22, р. 37].

Наведена дефініція поняття «мовна безпека» тісно корелює з поняттям національної безпеки, яким охоплюються різні виміри безпеки. У статті 1, пункту 9 Закону України «Про національну безпеку України» зазначено, що під національною безпекою України мається на увазі «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [11, стаття 1].

Отже, у спрощеному розумінні концепт національної безпеки означає захищеність національних інтересів України. Звісно, до фундаментальних національних інтересів насамперед належать категорії державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, сталого розвитку національної економіки, громадянського суспільства й держави, інтеграції України в європейський політико-правовий простір та ін. Водночас інші пріоритети національних інтересів можуть змінюватися залежно від політичної ситуації, у якій перебуває країна.

Під національними інтересами України (стаття 1, пункт 10 Закону України «Про національну безпеку України») розуміють «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [11, стаття 1]. Зважаючи на наведене визначення національних інтересів, можемо констатувати, що в умовах протистояння України збройній російській агресії, українська мова входить до життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави. Реалізація цих інтересів спроможна забезпечити державний суверенітет України. Відповідно, українська мова потребує захисту та підтримки в усіх сферах функціонування.

Важливо, що питання захисту української мови як державної входило до пріоритетів національних інтересів України. Про це зазначено в Законі України «Про основи національної безпеки України», який був прийнятий у 2003 р., а у 2018 р. втратив чинність у зв'язку з прийняттям нового закону. Так, у статті 6 цього закону зазначалося, що одним із пріоритетів національних інтересів України є «забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [12, стаття 6]. Утім, у цій же статті йшлося й про гарантування вільного розвитку російської мови, про її використання та захист. Тому не дивно, що у 2018 р., на четвертий рік після початку російської збройної агресії проти України, цей пункт зник із пріоритетів національних інтересів України.

Власне, пріоритети державної політики у сферах національної безпеки, як і загрози національній безпеці України, окремо деталізуються в документах під назвою «Стратегія національної безпеки України» [11, стаття 3, пункт 5]. Саме цим документом, який приймається на час каденції кожного Президента України, визначаються актуальні загрози національній безпеці України. Також у «Стратегії національної безпеки України» сформульовано відповідні цілі, завдання й механізми захисту національних інтересів України. В Україні в законодавче поле цей безпековий документ уведено, починаючи з каденції Президента Віктора Ющенка.

Звернемося до порівняльного аналізу положень щодо мовної проблематики чотирьох «Стратегій національної безпеки України», які прийняті за часів президентства Віктора Ющенка, Віктора Януковича, Петра Порошенка й Володимира Зеленського.

У «Стратегії національної безпеки України», яка була чинною за часів президентства Віктора Ющенка (2005–2010 рр.), про мовну

політику згадується в розділі «Стратегічні пріоритети національної безпеки України». У Стратегії-2007 зазначається, що мовна політика є однією з ключових компонент державної гуманітарної політики. Мовна політика «повинна виходити з необхідності неухильного додержання конституційних гарантій щодо всебічного розвитку й функціонування української мови як державної та мови офіційного спілкування у всіх сферах суспільного життя на всій території України» [16, пункт 3.5].

На період каденції президента Віктора Януковича (2010–2014 рр.), який «прославився» втечею з України в росію після Майдану (Революції Гідності), була чинною «Стратегія національної безпеки України» від 2012 р. В Указі Президента зазначається, що текст Стратегії-2012 є новою оновленою редакцією тексту Стратегії-2007.

У Стратегії-2012 стосовно мовної політики суттєво змістились акценти у бік надання більш вагомого статусу російській мові в Україні [17]. У розділі 4 Стратегії-2012 висвітлено стратегічні цілі та основні завдання політики національної безпеки. Поміж основних завдань політики національної безпеки поряд із положенням, яке стосується проблеми захисту української мови як державної, подано – як нібито рівнозначне – положення про гарантування розвитку російської мови й необхідність її захисту [17, пункт 4.3]. Тим самим утверджувалася нібито паритетність у необхідності як захисту державної української мови, так і в необхідності захисту російської мови в Україні. Окрім того, у цьому ж пункті 4.3. Стратегії-2012 одним із завдань політики національної безпеки визначено усунення бар'єрів мовного характеру (поряд із бар'єрами культурного, конфесійного, регіонального характеру). Таке визначення пріоритетів нашоєхує на думку, що постулювання необхідності одночасного захисту і української, і російської мов зумовлене якимись штучними бар'єрами, які потрібно усунути. Згодом усунення мовних бар'єрів детермінувало суттєве зрушення статусу української мови як державної.

Урешті, це призвело до політичних маніпулювань із прийняттям мовного законодавства в Україні у 2012 р., яким істотно розширювалося використання російської мови в різних суспільних сферах [9]. Законом нібито постулювалося розширення використання регіональних мов в Україні, ніж за умови, якщо носіїв цих регіональних мов мешкає в певному регіоні не менше 10 %. Але на практиці цей Закон призвів до стрімкого розширення застосування саме російської мови на східних і південних територіях України.

Після початку російської збройної агресії проти України у 2014 р. Закон «Про засади державної мовної політики» (від 2012 р.) скасовано Верховною Радою України. Остаточного цей мовний Закон утратив чинність у 2018 р. після відповідного рішення Конституційного Суду України.

Під час каденції Президента України Петра Порошенка (2014–2019 рр.) набула чинності «Стратегія національної безпеки України» від 2015 р. У розділі 3 Стратегії-2015 визначено актуальні загрози національній безпеці України. Зокрема, зазначається, що агресивні дії росії спрямовані на «припинення української мови і культури, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу» [18, пункт 3.1]. Отже, у Стратегії-2015 чітко артикулюється, що внаслідок російської агресії до загроз національній безпеці України віднесено проблему збереження української мови, бо в тих сферах, які недостатньо захищала держава, активно став діяти російський ворог, просуваючи власні наративи.

Згідно із Законом України «Про національну безпеку України» поняття загрози національній безпеці тлумачиться таким чином (стаття 1, пункт 6): «явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України» [11, стаття 1]. Отже, переведення у ранг загроз мовної проблематики у зв'язку зі знеціненням і приниженням української мови внаслідок російської агресії означає, що ігнорування цих проблем може суттєво ускладнити реалізацію національних інтересів України. Відповідно, загрози щодо української мови автоматично стають загрозами національній безпеці України.

Окрім Стратегії-2015, за часів президентства П. Порошенка затверджено «Доктрину інформаційної безпеки України», яка була чинною протягом його каденції. У Доктрині інформаційної безпеки виділено національні інтереси України в інформаційній сфері. Стосовно мовної проблематики зазначалося, що до національних інтересів України в інформаційній сфері належить «забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [3, розділ 3].

Із приходом до влади Президента України Володимира Зеленського у 2019 р. прийнято нову «Стратегію національної безпеки України», яка досі є чинною. У Стратегії-2020 мовна проблематика не згадується. Лише в розділі «Основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки» зазначається, що потрібно рішуче протидіяти спробам розпалювання

національної ворожнечі, спробам приниження національної честі та гідності, а також протидіяти обмеженням прав або встановленню привілеїв за мовними ознаками [19, пункт 46]. Наголошено щодо необхідності розвитку української культури як основи для консолідації української нації та задля зміцнення української національної ідентичності.

Водночас мовну проблематику згадано в «Стратегії інформаційної безпеки», прийнятій у 2021 р. [15]. У ній виокремлено завдання для досягнення цілі «Забезпечення всебічного розвитку української культури та утвердження української громадянської ідентичності». Поміж пріоритетних завдань задля досягнення означеної цілі є питання мовної політики: «забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [15].

Якщо мовне середовище захищене державою недостатньо, то загрози національним інтересам можуть виникнути саме в цьому середовищі.

У постколоніальному українському суспільстві, яке здійснює рух у напрямі демократизації політичної системи [6], тривалий час шляхом політичного маніпулювання культивувалася ідея поділу за мовною ознакою. Тому існують ризики, пов'язані з утвердженням єдиної державної мови. Якщо державна мова не стає запорукою національної безпеки, то мовні відносини спроможні трансформуватись у чинник загрози для цілісності держави.

Саме державна мова за умов існування різних етнічних спільнот у країні стає детермінантою об'єднання їх у єдину націю, особливо в умовах збройної агресії. Відповідно, поняття мовної безпеки в Україні насамперед стосується стану правової захищеності державної мови.

У серпні 2025 р. внесено важливі зміни до Закону України «Про національну безпеку України», які стосуються проблематики державної мови. Означені зміни внесено завдяки прийнятому 21.08.2025 р. Верховною Радою України Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» [10].

У статті 3 Закону України «Про національну безпеку України» тепер внесено окремий пункт 4, яким гарантується «захист державної мови» [11, стаття 3]. В означеній статті 3 Закону розкрито принципи державної політики у сферах національної безпеки й оборони.

Окрім того, у пункті 1 статті 3 Закону України «Про національну безпеку України» зазначено, що державна політика у сферах національної безпеки та оборони спрямована, зокрема на захист «української мови як державної» [11, стаття 3].

Загалом, унесення змін до Закону України «Про національну безпеку України», які стосуються захисту державної мови – важливий крок для формування науково-понятійного та методологічного каркасу теорії мовної безпеки України.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, проблематика мовної безпеки України надважлива з огляду на протистояння українського суспільства російській збройній агресії, зокрема з погляду політико-нормативного контексту.

Констатовано, що вся новітня історія України позначена постійними спробами знецінення української мови (як державної) із боку проросійських політичних сил. У русифікації України цими силами використано навіть «Європейську хартію регіональних мов або мов меншин», назву якої неправильно перекладено. В автентичній назві Хартії вживається термін «регіональних або міноритарних мов», а не «регіональних мов або мов меншин». Тобто Хартія покликана захищати міноритарні мови, якими є загрожують небезпека та які можуть зникнути.

Зазначено, що, з огляду на постійні політичні маніпулювання в мовному середовищі, актуалізується проблематика мовної безпеки. Адже за умови незахищеності державної мови мовне середовище спроможне продукувати загрози національній безпеці України.

Констатовано, що визначення мовної безпеки України, запропоноване українськими науковцями, тісно корелює з поняттям національної безпеки, яким охоплюються різні виміри безпеки: мовна безпека – це «складова частина національної безпеки України, стан захищеності державної мови, забезпечення її розвитку та функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України, посилення її ролі в українському суспільстві як засобу зміцнення державної єдності та демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за яких належним чином забезпечуються мовні права і свободи людини, її мовні потреби, мовна самобутність та унікальність, а також система заходів щодо забезпечення вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин та сприяння вивченню мов міжнародного спілкування» [22, р. 37].

Задля концептуалізації поняття «мовна безпека» розглянуто нормативно-законодавчу базу України. Зокрема, здійснено порівняльний аналіз положень щодо мовної проблематики чотирьох «Стратегій національної безпеки України», які були чинними за часів президентства В. Ющенка, В. Януковича, П. Порошенка та В. Зеленського.

Акцентовано увагу на домінантному статусі мовної проблематики у війні росії проти України. Якщо мовне середовище захищене державою недостатньо, то загрози національним інтересам можуть виникнути саме в цьому середовищі. Саме державна мова за умов існування різних етнічних спільнот у країні стає детермінантою об'єднання їх у єдину націю, особливо в умовах збройної агресії. Відповідно, поняття мовної безпеки в Україні насамперед стосується стану правової захищеності державної мови.

У постколоніальному українському суспільстві, де тривалий час шляхом політичного маніпулювання культивувалась ідея поділу за мовною ознакою, існують ризики, пов'язані з утвердженням єдиної державної мови. Якщо державна мова не стає запорукою національної безпеки, то мовні відносини спроможні трансформуватись у чинник загрози для цілісності держави.

Констатовано, що в серпні 2025 р. внесено важливі зміни до Закону України «Про національну безпеку України», які стосуються захисту державної мови. Означені зміни внесені завдяки прийнятому Верховною Радою України Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті українського народу». Загалом, унесення змін до Закону України «Про національну безпеку України», які стосуються захисту державної мови – важливий крок для формування науково-понятійного та методологічного каркасу теорії мовної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демченко, В. М. (2016). Українська мова як чинник державної безпеки України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*: електрон. наук. фах. вид., № 2. Херсон. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_2_6
2. Державна цільова національно-культурна програма забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року. Затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 243-р від 15.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2024-%D1%80#Text>.
3. Доктрина інформаційної безпеки України. Указ Президента України № 47/2017 від 25.02.2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>
4. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Хартію ратифіковано Законом № 802-IV від 15.05.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text
5. Конституція України (1996). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Куц, Г. М. (2007). Лібералізм і демократія: перипетії співіснування. *Віче*. Київ, 12 спец. вип., с. 17–20.

7. Макарець, Ю. С. (2017). Мовний вимір національної безпеки України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог: Вид-во НаУОА, вип. 68, с. 37–44. DOI: 10.25264/2519-2558-2017-68-37-44.
8. Про забезпечення функціонування української мови як державної. Закон України № 2704-VIII від 25.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
9. Про засади державної мовної політики. Закон України, № 5029-VI від 03.07.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text>
10. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу. Закон України № 4579-IX, від 21.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text>
11. Про національну безпеку України. Закон України № 2469-VIII, редакція від 30.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
12. Про основи національної безпеки України. Закон України № 964-IV від 19.06.2003. Втрата чинності від 08.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
13. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з оновленням офіційного перекладу Європейської хартії регіональних або міноритарних мов. № 12364 від 26.12.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/55529>
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». № 1-р/2021 від 14.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text>
15. Стратегія інформаційної безпеки. Указ Президента України № 685/2021 від 28.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n5>
16. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України № 105/2007 від 12.02.2007. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1052007-5496>
17. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України № 389/2012 від 08.06.2012. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3892012-14402>
18. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України № 287/2015 від 26.05.2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>
19. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
20. Berestok, O. (2022). Language security as a guarantee of preserving the spirituality of the nation in today's conditions. *Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi [Collection of materials of the International Scientific and Practical Conference]*. URL: <https://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/10243>
21. Jagiello-Tondera, A. (2024). Language Security. Local and Global Perspectives. *Journal of Philology and Intercultural Communication*, vol. VIII, No. 2, p. 16–23. URL: https://jpic.mta.ro/assets/JPIC_Vol.VIII_Nr.2.pdf
22. Kuts, H., Zolotarov, V., Kuts, Y., Sergeyeva, O., Peresyphkina, I. (2025). Language Security of Ukraine Under the Conditions of Counteracting Russian Aggression: Public-Administrative Dimension. *European Political and Law Discourse*, vol. 12, issue 3, p. 28–40. <https://doi.org/10.46340/eppd.2025.12.3.3>

23. Ringe, N. (2022). The Language(s) of Politics: Multilingual Policy-Making in the European Union. *University of Michigan Press*. DOI: <https://doi.org/10.3998/mpub.12080141>

REFERENCES

1. Demchenko, V. (2016). Ukrayinska mova yak chynnyk derzhavnoyi bezpeky Ukrayiny. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya i mistsevoho samovryaduvannya*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_2_6 (in Ukrainian).
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024). *Derzhavna tsilyova natsionalno-kulturna prohrama zabezpechennya vsebichnoho rozvytku i funktsionuvannya ukrayinskoyi movy yak derzhavnoyi v usikh sferakh suspilnoho zhyttya na period do 2030 roku* (Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny № 243-r vid 15.03.2024.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2024-%D1%80#Text> (in Ukrainian).
3. President of Ukraine (2017). *Doktryna informatsiynoyi bezpeky Ukrayiny* (Ukaz Prezydenta Ukrayiny № 47/2017 vid 25.02.2017). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (in Ukrainian).
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2003). *Yevropeyska khartiya rehionalnykh mov abo mov menshyn* (Khartiya ratyfikovano Verkhovnoyu Radoyu Ukrayiny, Zakon № 802-IV vid 15.05.2003). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text (in Ukrainian).
5. Constitution of Ukraine (1996). *Konstytutsiya Ukrayiny*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian).
6. Kuts, H. M. (2007). Liberalizm i demokratiya: perypetiyi spivisnuvannya. *Viche*. Kyiv, 12, special issue, p. 17–20 (in Ukrainian).
7. Makarets, Y. (2017). Movnyy vymir natsionalnoyi bezpeky Ukrayiny. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiya»*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2017_68_9 (in Ukrainian).
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2019). *Pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayinskoyi movy yak derzhavnoyi* (Verkhovna Rada Ukrayiny, Zakon Ukrayiny № 2704-VIII vid 25.04.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (in Ukrainian).
9. Verkhovna Rada of Ukraine (2012). *Pro zasady derzhavnoyi movnoyi polityky* (Verkhovna Rada Ukrayiny, Zakon Ukrayiny № 5029-VI vid 03.07.2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> (in Ukrainian).
10. Verkhovna Rada of Ukraine (2025). *Pro zasady derzhavnoyi polityky natsionalnoyi pamyati Ukrayinskoho narodu* (Verkhovna Rada Ukrayiny, Zakon Ukrayiny № 4579-IX vid 21.08.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text> (in Ukrainian).
11. Verkhovna Rada of Ukraine (2024). *Pro natsionalnu bezpeku Ukrayiny* (Verkhovna Rada Ukrayiny, Zakon Ukrayiny № 2469-VIII, redaktsiya vid 30.08.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (in Ukrainian).
12. Verkhovna Rada of Ukraine (2003). *Pro osnovy natsionalnoyi bezpeky Ukrayiny* (Verkhovna Rada Ukrayiny, Zakon Ukrayiny № 964-IV vid 19.06.2003). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (in Ukrainian).

13. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024). *Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrainy u zvyazku z onovlenniam ofitsiynoho perekladu Yevropeyskoyi khartiyyi rehionalnykh abo minorytarnykh mov* (Kabinet Ministriv Ukrainy, Proekt Zakonu Ukrainy № 12364 vid 26.12.2024). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/55529> (in Ukrainian).
14. Constitutional Court of Ukraine (2021). *Shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrainy (konstytutsiynosti) Zakonu Ukrainy «Pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayinskoyi movy yak derzhavnoyi»*. (Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy № 1-r/2021 vid 14.07.2021) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text> (in Ukrainian).
15. President of Ukraine (2021). *Stratehiya informatsiynoyi bezpeky* (Ukaz Prezydenta Ukrainy № 685/2021 vid 28.12.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n5> (in Ukrainian).
16. President of Ukraine (2007). *Stratehiya natsionalnoyi bezpeky Ukrainy* (Ukaz Prezydenta Ukrainy № 105/2007 vid 12.02.2007). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1052007-5496> (in Ukrainian).
17. President of Ukraine (2012). *Stratehiya natsionalnoyi bezpeky Ukrainy* (Ukaz Prezydenta Ukrainy № 389/2012 vid 08.06.2012). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3892012-14402> (in Ukrainian).
18. President of Ukraine (2015). *Stratehiya natsionalnoyi bezpeky Ukrainy* (Ukaz Prezydenta Ukrainy № 287/2015 vid 26.05.2015). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> (in Ukrainian).
19. President of Ukraine (2020). *Stratehiya natsionalnoyi bezpeky Ukrainy* (Ukaz Prezydenta Ukrainy № 392/2020 vid 14.09.2020.). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (in Ukrainian).
20. Berestok, O. (2022). Language security as a guarantee of preserving the spirituality of the nation in today's conditions. *Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi [Collection of materials of the International Scientific and Practical Conference]*. URL: <https://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/10243> (in English).
21. Jagiello-Tondera, A. (2024). Language Security. Local and Global Perspectives. *Journal of Philology and Intercultural Communication*, vol. VIII, No. 2, p. 16–23. URL: https://jpic.mta.ro/assets/JPIC_Vol.VIII_Nr.2.pdf (in English).
22. Kuts, H., Zolotarov, V., Kuts, Y., Sergeyeva, O., Peresypkina, I. (2025). Language Security of Ukraine Under the Conditions of Counteracting Russian Aggression: Public-Administrative Dimension. *European Political and Law Discourse*, vol. 12, issue 3, p. 28–40. <https://doi.org/10.46340/eppd.2025.12.3.3> (in English).
23. Ringe, N. (2022). The Language(s) of Politics: Multilingual Policy-Making in the European Union. *University of Michigan Press*. DOI: <https://doi.org/10.3998/mpub.12080141> (in English).

Матеріал надійшов до редакції 15.09.2025 р.